

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджено сутність управління ризиками та необхідність впровадження системи ризик-менеджменту на підприємстві. Доведено, що в ринковій економіці панує невизначеність, тому діяльність підприємств пов'язана з наявністю в процесі виробничої діяльності широкого спектру ризиків, які носять фінансовий, технологічний, технічний, політичний, екологічний, та інший характер. Встановлено, що управлінська система функціонує завдяки тому, що суб'єкт управління впливає на його об'єкт. Взаємодіючи, суб'єкт і об'єкт утворюють процес управління. Таким чином, функції управління реалізуються через управлінські відносини, тобто у процесі цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління. Управління ризиками розглядається як сукупність функцій, що сприяють досягненню цілей організації та збільшенню прибутку. Поглиблено теоретичні засади щодо управління підприємницькими ризиками на основі дослідження їх функцій, зокрема виокремлено функцію прогнозування, організації, обліку, аналізу, контролю, координації. Удосконалено методичні рекомендації з підвищення ефективності управління ризиковою ситуацією на підприємствах.

Ключові слова: ризик, невизначеність, управління ризиками, підприємницькі ризики, функції, прогнозування ризиків, ризик-менеджмент, суб'єкт управління, об'єкт управління, ефективність управління.

KHRUSHCH N. A., DOTSENKO I. O.
Khmelnitskyi National University

FUNCTIONAL FEATURES OF RISKS MANAGEMENT OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

The essence of risk management and the need to implement the risk management system in the enterprise are researched in the article. It is proved that uncertainty dominates in the market economy, so business activity is associated with a wide range of financial, technological, technical, political, environmental, and other risks which take place in the production. It is established that the management system operates because the subject of management affects its object. The interaction of subject and object create process of the management. So, the management functions are implemented through administrative relations, scilicet in the process of target influence to object of management. Risk management is considered as a set of functions that promotes to company's objectives and increasing profits. Theoretical principles for the managing business risks is deepened by studying their functions, in particular, by singling the functions for forecasting, organizing, accounting, analyzing, managing and coordinating. Methodical recommendations for increasing effectiveness of the managing risks in enterprises have improved.

Keywords: risk, uncertainty, risk management, entrepreneurial risks, management function, forecasting risks, management's subject, management's object, effectiveness of the management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні небезпеки і загрози у світі набувають все більш комплексного взаємопов'язаного характеру. Оскільки ринковій економіці притаманна невизначеність, процеси здійснення господарської діяльності підприємств відбуваються в умовах дії широкого спектру ризиків, які носять фінансовий, технологічний, технічний, політичний, екологічний та інший характер. Сучасні підприємницькі структури зіштовхуються із численними ризиками, що пов'язані з ринковими коливаннями курсів акцій, валют, зі збільшенням рівня інфляції в країні, зниженням ступеня відкритості національної економіки та посиленням міжнародної конкуренції. Наразі проблеми управління ризиками все більше привертають увагу науковців і практиків. Підвищення ефективності процесів управління ризиками у системі ринкових відносин стало об'єктивно необхідною задачею, вирішення якої вимагає пошуку нових інноваційних механізмів, стратегій та технологій.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню теоретико-методологічних основ управління ризиками присвячені праці відомих вчених, таких як Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, Дж. С. Міль, Ф. Х. Найт, А. Пігу, Н. В. Сеніор, А. Сміт. Обґрунтування сутності ризиків, причин їх виникнення, класифікації, розробка методики оцінювання рівня та ступеня ризику, складових механізму управління ризиками знайшли висвітлення у працях А. П. Альгіна, І. Т. Балабанова, П. І. Верченка, В. В. Вітлінського, Н. М. Внукової, В. М. Гранатурова, С. М. Ілляшенка, І. Ю. Івченко, О. Є. Кузьміна, М. Г. Лапусти, В. В. Лук'янової, О. Л. Устенка, Е. А. Уткіна, Н. В. Хохлова, В. В. Черкасова, Г. М. Чернова. Незважаючи на ретельні дослідження теоретиків і практиків, на даний час у цій проблематиці немає одностайної концепції щодо складових механізму управління ризиками підприємницької діяльності. Зокрема, актуальним завданням залишається виокремлення функцій управління підприємницькими ризиками та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення процесів управління ризиками в різних підприємницьких структурах.

Формулювання цілей статті. Метою статті є удосконалення теоретико-методологічних основ управління ризиками на основі виокремлення та систематизації функціональних особливостей управління ризиками підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні наявність фактору ризику є необхідним атрибутом ринкової економіки, оскільки ринок передбачає економічну свободу суб'єктів господарювання, при якій вигода одних може стати втратами для інших. Неминучість виникнення ризику у процесах підприємницької діяльності зумовлена такими чинниками: свобода дій підприємців, орієнтація підприємницької діяльності на одержання високого прибутку, функціонування у конкурентному середовищі тощо. Виходячи з цього, поняття ризик доцільно тлумачити в наступних аспектах:

– Ризик як небезпека чи загроза. Розглядаються негативні події, що призводять до шкоди для людини і підприємства, а під ризиком розуміється можливість настання подій з негативними наслідками, тобто можливість реалізації передбачуваної небезпеки.

– Ризик як можливість. Розглядається взаємозв'язок між ризиком і прибутковістю. Адже чим вище ризик, тим вище потенційний дохід.

– Ризик як невизначеність. Розглядається як імовірнісний розподіл можливих результатів (позитивних і негативних). Ризик – це міра невідповідності між різними результатами рішень, які оцінюються через їх корисність, шкідливість, а також ефективність за критеріями відповідності обраним орієнтирам.

В умовах нестабільності економічної ситуації в країні проблема управління підприємницьким ризиком є постійною в діяльності будь-якого підприємства, здійснюючи прояв протягом усієї його діяльності, тому правильна оцінка ситуації і вибір методу управління, спрямовані на зниження ризику, є дуже важливими інструментами в досягненні економічних цілей і бажаного результату.

Процес управління завжди передбачає наявність об'єкта та суб'єкта управління. Управлінська система функціонує завдяки тому, що суб'єкт управління впливає на його об'єкт. Внаслідок цього об'єкт певною мірою змінюється, набуває нових якостей та організаційних особливостей. Головною визначальною ознакою змін (набутих об'єктом нових якостей та організаційних особливостей) є те, що вони відповідають потребам, інтересам і бажанням суб'єкта. Суб'єкт прагне до змін в об'єкті, які йому вигідні, корисні, відповідають цілям, завданням та уявленням про те, як має бути організований і як повинен функціонувати об'єкт. Тому керуючий вплив виступає як цілеспрямований та організуючий фактор. Суб'єкт і об'єкт управління перебувають у постійній динамічній взаємодії, в процесі якої виникають управлінські відносини. Взаємодіючи, суб'єкт і об'єкт утворюють процес управління. Таким чином, функції управління реалізуються через управлінські відносини, тобто у процесі цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління.

Враховуючи сутність управління ризиками, управління підприємницькими ризиками має бути спрямований на вирішення таких основних завдань:

– вивчення можливих наслідків діяльності в ризиковій ситуації та ідентифікація реальних ризиків для чіткого визначення об'єктів управління в усіх сферах діяльності підприємства;

– розробка заходів, які не допускають, запобігають або зменшують розмір збитку від впливу повністю неврахованих ризикових чинників, непередбачуваних обставин на діяльність підприємства в цілому;

– реалізація такої системи адаптації та толерантності до ризиків, за допомогою якої можуть бути не тільки нейтралізовані або компенсовані негативні ймовірні результати, а й максимально використані шанси на отримання високого доходу;

– захищеність інтересів підприємства від впливу несприятливих факторів, небезпек та загроз на основі високого рівня його конкурентоспроможності;

– стійкість до впливу внутрішніх та зовнішніх негативних дій (усунення чи нейтралізація ризиків), за якої забезпечується задоволення інтересів підприємства [1].

Управління ризиками розглядається як сукупність функцій, що сприяють досягненню цілей організації та збільшення прибутку. Розглянувши різні підходи до складу функцій управління [2, 3], а також погляди науковців на функції управління ризиками підприємства, вважаємо за доцільне виділити функції управління підприємницькими ризиками, які представлено на рис. 1.

Функція прогнозування вважається однією з головних. Практично всі науковці в галузі управління підприємницькими ризиками визнають її. Прогнозування передбачає планування, постановку цілей та завдань. Дана функція пов'язана з існуванням у діяльності підприємства ряду загроз, які можуть з'явитися внаслідок непередбачуваних обставин та інших причин, котрі не залежать від діяльності підприємства. За допомогою прогнозування загроз вибудовується схема впливу на підприємницькі ризики в майбутньому, і відповідно розробляються можливі варіанти управління ними.

Організаційна діяльність є головним елементом систем управління підприємницькими ризиками. Функція організації – це процес систематичного коригування та узгодження завдань і взаємовідносин між суб'єктами управління ризиками. Функція організації спрямована на реалізацію визначених на попередньому етапі прогнозів. Під організацією слід розуміти цілеспрямований вплив на підприємницькі ризики для створення ефективної діяльності підприємства.

Функція обліку – це система систематизація та узагальнення з метою отримання всеохоплюючої інформації, необхідної для внутрішніх та зовнішніх користувачів. Функція аналізу полягає в комплексному

вивченні ризиків підприємства за допомогою аналітичних і економіко-математичних методів для їх об'єктивної оцінки; виявленні причин наявного стану, динаміки і закономірностей розвитку об'єкта управління; виявленні взаємозв'язків цього об'єкта з різними факторами; кількісній оцінці ефективності діяльності; визначенні вузьких місць у розвитку об'єкта управління і можливих шляхів поліпшення його стану та ін. Аналіз означає проведення аналітичних процедур як обов'язкового елемента управлінського процесу, що передують ухваленню рішення.

Рис. 1. Функції управління підприємницькими ризиками

Контроль – це процес забезпечення досягнення цілей підприємства. Основна мета контролю як функції управління ризиками – встановити допустимі відхилення ризиків від встановлених меж

підприємницьких ризиків. Завдання контролю полягають у забезпеченні планового перебігу діяльності та досягненні цілей і прогнозованих результатів. Контроль повинен бути об'єктивним, дієвим та систематичним. Методами контролю можуть бути перевірка, самоконтроль, обстеження тощо.

Координація – це процес зміни напрямку дій без зміни поставленої мети (координація шляху досягнення мети), або зі змінами мети залежно від зміни ситуації (координація мети). Координація мети і завдань організації залежить від динаміки розвитку подій і зміни ситуації, що впливає на поставлену мету і завдання. Головне завдання координації процесу управління ризиками – досягнення погодженості в діяльності всіх підсистем (елементів) організації шляхом встановлення оптимальних комунікацій (зв'язків) між ними. Координація – це головна функція процесу управління ризиками, яка забезпечує, по-перше, єдність та безперервність дій впливу на ризик і, по-друге, взаємозв'язок усіх дій управління підприємницькими ризиками.

Одне з основних завдань керівників підприємства – передбачити можливі причини виникнення невизначеностей, що є джерелами ризикових ситуацій і підприємницьких ризиків, та знайти шляхи їх зниження. Використання функціональних особливостей управління підприємницькими ризиками дозволяє в короткостроковій і довгостроковій перспективах управляти підприємницькими ризиками з метою їх мінімізації в короткостроковій перспективі і оптимізації в довгостроковій перспективі, що буде сприяти підвищенню ефективності реальності роботи суб'єкта господарювання і зміцненню його стратегічної позиції [4]. Методи управління підприємницькими ризиками можна поділити на страхування, диверсифікацію, лімітування, резервування, прогнозування, відхилення, врахування. Балабанов І. Т. виділяє подібні методи мінімізації ризиків: запобігання, утримання, передавання, зниження, диверсифікація, придбання додаткової інформації про вибір серед ризикованих альтернатив та результати прийняття ризикованих рішень, лімітування, самостраховання та страхування [5, с. 63]. Інші науковці виокремлюють ще такі ефективні методи, як перевірка партнерів з бізнесу та умов укладання контрактів, бізнес-планування, підбір персоналу підприємства, організація захисту комерційної таємниці [6, с. 152]. Внукова Н. М. та Смоляк В. А. виділяють такі групи методів мінімізації ризиків: ліквідація; запобігання втратам і контролювання; страхування; поглинання [7, с. 16]. Хрипач В. Я. об'єднує страхування, прогнозування та маркетинг як запобіжні методи, а аналізування, планування та облік є елементами системи ризик-менеджменту [8, с. 37]. Виокремлення тих чи інших методів запобігання і зниження ризику залежить насамперед від ідентифікації ризиків, класифікації та здійснення моніторингу у різних сферах діяльності, виявлення істотних і нехтування неістотними, а також використання різних методик для аналізу ризику з урахуванням особливостей суб'єктів ризику. Основним чинником, який впливає на вибір методу мінімізації ризиків, є домінування причин виникнення ризиків. Методи мінімізації ризиків з урахування специфіки галузі можуть бути наступними: диверсифікація, лімітування, резервування, розподіл, прийняття, страхування, реорганізація та реструктуризація підприємства, оновлення основних фондів за допомогою лізингу, використання систем управління якістю, налагодження зв'язків з партнерами для активізації інноваційної діяльності, інвестування в розвиток персоналу.

Висновки. Беззаперечною умовою ефективної діяльності суб'єкта господарювання має стати формування системи ризик-менеджменту на підприємстві. У зарубіжних країнах менеджмент ризиків господарювання вже давно став невід'ємною складовою системи управління підприємством у цілому. Адже ґрунтовний аналіз, проведення ідентифікації, оцінки та подальше коригування ступеня ризику необхідні для прийняття стратегічних, інноваційних, інвестиційних рішень; прогнозування кон'юнктури ринку, маркетингових досліджень тощо. До того ж всі процедури системи управління ризиками повинні мати циклічний характер, якщо суб'єкт господарювання хоче досягти позитивного результату від системи ризик-менеджменту на підприємстві.

Література

1. Кондрашихін А. Б. Теорія та практика підприємницького ризику : [навч. посіб.] / А. Б. Кондрашихін, Т. В. Пепа. – К. : ЦУЛ, 2009. – 224 с.
2. Бланк И. А. Финансовый менеджмент / И. А. Бланк. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
3. Нижник В. М. Забезпечення економічної безпеки України в процесах євроінтеграційного розвитку / В. М. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2005. – № 4. Ч. 2. Т. 2. – С. 7–10.
4. Шепеленко О. В. Управління підприємницькими ризиками суб'єкта господарювання / О. В. Шепеленко // Вісник ДонНУЕТ. Економічні науки. – 2011. – № 4 (52). – С. 189–199.
5. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента / И. Т. Балабанов. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 512 с.
6. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 224 с.
7. Внукова Н. М. Базова методика оцінки економічного ризику підприємств / Н. М. Внукова, В. А. Смоляк // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 15–21.

8. Хрипач В. Я. Экономика предприятия / В. Я. Хрипач., Г. З. Суша, Г. К. Оноприенко. – Минск : Экономпресс, 2001. – 464 с.

9. Хрущ Н.А. Врахування підприємницьких ризиків в процесі прийняття управлінських рішень / Н. А. Хрущ, П. М. Григорук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4. – Т. 3. – С. 123–128.

Надійшла 08.10.2016; рецензент: д. е. н. Григорук П. М.